

Σεμινάρια για το Κέντρο της Αθήνας

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Ινστιτούτο Αστικής και Αγροτικής Κοινωνιολογίας

Σε συνεργασία με το Τμήμα Γεωγραφίας του Χαροκόπειου Πανεπιστημίου

15 Μαρτίου – 21 Ιουνίου 2011

Αίθουσα συνεδριάσεων ΕΚΚΕ

Κρατίνου 9 & Αθηνάς, 8^{ος} όροφος

	Ομιλητές/-τριες	Ημερ/νία	Θεματικές ενότητες εισηγήσεων
1	Θ. Μαλούτας Ι. Τσίγκανου	15/3	Εισαγωγή: Το κέντρο της πόλης ως διακύβευμα και η εξέλιξη της κοινωνικής φυσιογνωμίας του ευρύτερου αθηναϊκού κέντρου. Επιχειρηματικότητα, μετανάστευση και ανταγωνισμός στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας.
2	Π. Δελλαδέτσιμας Σ. Σκορδίλη	22/3	Εμπορικές λειτουργίες του κέντρου, νέα εμπορικά σχήματα και οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις.
3	Β. Αράπογλου	29/3	Προνοιακές ρυθμίσεις και πολιτικές.
4	Σ. Σταυρίδης Ν. Σουλιώτης	5/4	Δημόσιος χώρος και συμβολική οικονομία.
5	Ν. Βαΐου Ρ. Καυταντζόγλου	12/4	Οι «γειτονιές» στο κέντρο της πόλης.
6	Κ. Χατζημιχάλης Δ. Οικονόμου	3/5	Ο διεθνής ρόλος της Αθήνας και το κέντρο της πόλης.

7	Σ. Βιδάλη	12/5	Ζητήματα επιτήρησης του χώρου της πόλης
8	Ι. Ψημμένος Γ. Κανδύλης	17/5	Μετανάστευση, ετερότητα, εθνοτική ιεραρχία
9	Μ. Καλτσά Δ. Εμμανουήλ	24/5	Αγορά κατοικίας και πολεοδομικές παρεμβάσεις
10	Μ. Θεοδώρου Γ. Αλεξανδρή	31/5	Αστική ανάπλαση και εξευγενισμός
11	Η. Γιαννίρης Κ. Καβουλάκος	7/6	Κοινωνικά κινήματα και διεκδικήσεις.
12	Ι. Σαγιάς	14/6	Περίγραμμα πολιτικών για το κέντρο της Αθήνας
13		21/6	Παρουσίαση ομαδικής εργασίας μεταπτυχιακών φοιτητών του Τμήματος Γεωγραφίας.

Κατάλογος εισηγητών

Γεωργία Αλεξανδρή, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Γεωγραφίας.

Βασίλης Αράπογλου, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα Κοινωνιολογίας.

Ντίνα Βαΐου, ΕΜΠ, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών.

Ηλίας Γιαννίρης, Πολυτεχνείο Κρήτης, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών.

Δημήτρης Εμμανουήλ, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Ινστιτούτο Αστικής και Αγροτικής Κοινωνιολογίας.

Σοφία Βιδάλη, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης.

Παύλος Δελλαδέτσιμας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Γεωγραφίας.

Μαρία Θεοδώρου, School for Architecture 4 All.

Κάρολος Καβουλάκος, ΑΠΘ, Τμήμα Πολιτικών Επιστημών

Μαρία Καλτσά, Γενική Γραμματέας Χωροταξίας και Αστικής Ανάπτυξης.

Γιώργος Κανδύλης, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Ινστιτούτο Αστικής και Αγροτικής Κοινωνιολογίας.

Ρωξάνη Καυτατζόγλου, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Ινστιτούτο Αστικής και Αγροτικής Κοινωνιολογίας.

Θωμάς Μαλούτας, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών – Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Γεωγραφίας.

Δημήτρης Οικονόμου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Ίων Σαγιάς, ΕΜΠ, Σχολή Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών.

Σοφία Σκορδίλη, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Γεωγραφίας.

Νίκος Σουλιώτης, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Ινστιτούτο Αστικής και Αγροτικής Κοινωνιολογίας.

Σταύρος Σταυρίδης, ΕΜΠ, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών.

Ιωάννα Τσίγκανου, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Ινστιτούτο Πολιτικής Κοινωνιολογίας.

Κωστής Χατζημιχάλης, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Γεωγραφίας.

Ιορδάνης Ψημμένος, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής.

Το κέντρο της πόλης ως (νέο) πολιτικό διακύβευμα: κείμενο-πλαίσιο για το Σεμινάριο του Ινστιτούτου Αστικής & Αγροτικής Κοινωνιολογίας του ΕΚΚΕ (άνοιξη 2011)

Το κέντρο της Αθήνας και τα προβλήματά του προκαλεί τα τελευταία χρόνια έντονο δημοσιογραφικό ενδιαφέρον, ενώ αποτελεί πλέον και σημαντικό αντικείμενο στην πολιτική ημερήσια διάταξη. Προβάλλεται, συνήθως, ως ένα αξεδιάλυτο κουβάρι αστέγων, παράνομων μεταναστών, εμπορίου και χρήσης ναρκωτικών ουσιών και αυξανόμενης εγκληματικότητας που δυσκολεύουν την καθημερινή ζωή των υπολοίπων κατοίκων και δρουν ανασχετικά για την ανάπτυξη του εμπορίου και των τοπικών υπηρεσιών ψυχαγωγίας, πολιτισμού και τουρισμού.

Η εικόνα των προβλημάτων –η οποία εστιάζει αποκλειστικά και υπερτονίζει μια ομολογουμένως προβληματική πραγματικότητα με άτοπους χαρακτηρισμούς όπως ‘γκέτο’ ή ‘άβατο’– συνοδεύεται από διαπιστώσεις περί ελλειπούς αστυνόμευσης, οδηγώντας στο συμπέρασμα ότι μέρος του προβλήματος, αν όχι λύση του, θα ήταν η έντασή της.

Τα κέντρα πολλών πόλεων χαρακτηρίζονται εδώ και δεκαετίες από ανάλογα και, συχνά, από πολύ χειρότερα προβλήματα. Το κέντρο της Αθήνας δεν ανακαλύπτει συνεπώς την Αμερική, τη στιγμή μάλιστα που τα κέντρα των αμερικανικών πόλεων είναι εκείνα με τα πλέον οξυμένα προβλήματα ανάλογης υφής. Στις μεγάλες πόλεις των ΗΠΑ τα προβλήματα αυτά προέκυψαν από τη διακοπή σημαντικών προγραμμάτων κοινωνικής κατοικίας και τη μαζική αποασυλοποίηση που, σε συνδυασμό με τις υπόλοιπες περικοπές σε κοινωνικές παροχές προς τις κοινωνικά ασθενέστερες ομάδες, οδήγησαν στην υποβάθμιση των συνθηκών ζωής τους και στη μεγάλη διόγκωση του αριθμού των αστέγων. Με δεδομένο ότι στο Αγγλοαμερικανικό πρότυπο κοινωνικής δομής των πόλεων οι φτωχοί μένουν συνήθως στο κέντρο και οι πλούσιοι στα προάστια, η νεοφιλελεύθερη πολιτική περικοπής των κοινωνικών παροχών οδήγησε άμεσα σε όξυνση των προβλημάτων στα κέντρα των πόλεων. Στις ευρωπαϊκές πόλεις τα σχετικά φαινόμενα είναι υπαρκτά, αλλά πολύ λιγότερο οξυμένα, κυρίως λόγω της μικρότερης συρρίκνωσης των προνοιακών παροχών και της μεγαλύτερης συγκέντρωσης των εργατικών στρωμάτων σε περιφερειακές περιοχές κατοικίας.

Στην Ελλάδα, τα προβλήματα του κέντρου της πρωτεύουσας δεν οφείλονται κυρίως στην περικοπή κοινωνικών παροχών που, άλλωστε, δεν είχαν αναπτυχθεί ποτέ σε σημαντικό βαθμό. Ειδικότερα δε, παροχές με έντονες κοινωνικο-χωρικές επιπτώσεις σε άλλες χώρες –όπως η ενοικιαζόμενη κοινωνική κατοικία– δεν αναπτύχθηκαν ποτέ στην Ελλάδα. Το κέντρο της Αθήνας υπήρξε παραδοσιακά χώρος κατοικίας των υψηλών και μεσαίων στρωμάτων της πόλης, ακολουθώντας το πρότυπο των περισσότερων πόλεων πέραν του αγγλόφωνου κόσμου. Η κατάσταση αυτή άρχισε να αντιστρέφεται από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 ως αποτέλεσμα

της απρογραμματίστης πυκνοδόμησής του με το σύστημα της αντιπαροχής και των επιπτώσεών της στις συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων του. Τις συνθήκες αυτές επιδείνωσε η ραγδαία ανάπτυξη του αριθμού των ιδιωτικών αυτοκινήτων χωρίς την ανάλογη υποδομή και η ατμοσφαιρική ρύπανση που προστέθηκε στα αρνητικά της προβληματικής κυκλοφορίας, στάθμευσης κ.λπ. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 και μέχρι σήμερα τα υψηλότερα και μεσαία στρώματα μετακινούνται σταδιακά και σταθερά προς τα βορειοανατολικά και τα νότια προάστια, αναδιαμορφώνοντας τον κοινωνικό χάρτη της πόλης.

Με τον ίδιο απρογραμματίστο τρόπο που πυκνοδομήθηκε το κέντρο της πόλης κατά τις δεκαετίες του 1960 και 1970, άρχισε και να εγκαταλείπεται από τα κοινωνικά εκείνα στρώματα που, σε μεγάλο βαθμό, επωφελήθηκαν από την υπέρμετρη οικοδόμησή του. Η υποβάθμιση του κέντρου της πόλης ενσαρκώθηκε, κυρίως, από την υποβάθμιση σημαντικού τμήματος του οικιστικού αποθέματος στις πλέον πυκνοδομημένες του περιοχές και ιδιαίτερα από την υποβάθμιση των διαμερισμάτων στους χαμηλότερους ορόφους των πολυκατοικιών της αντιπαροχής, τα οποία υπέστησαν και τις μεγαλύτερες συνέπειες. Η υποβάθμιση αυτή οδήγησε σε αυξανόμενη δυσκολία εκμετάλλευσης των σχετικών ακινήτων και στη σταδιακή υποτίμηση της αξίας τους σε σχέση με τις τιμές ακινήτων σε άλλες περιοχές της πόλης. Η διαδικασία αυτή οδήγησε σε σχετική συρρίκνωση του πληθυσμού στο ευρύτερο κέντρο της πόλης και σε σταδιακή αλλαγή της κοινωνικής του φυσιογνωμίας. Από την αρχή της δεκαετίας του 1990 άρχισε να μεταβάλλεται και η εθνοφυλετική του φυσιογνωμία, καθώς οι σχετικώς χαμηλές τιμές ενοικίου κατέστησαν το υποβαθμισμένο αυτό οικιστικό απόθεμα προνομιακό τόπο εγκατάστασης των μεταναστών, δεδομένου ότι δεν υπήρχε άλλη προσιτή στεγαστική διέξοδος και η μεταναστευτική πολιτική συνίστατο σε ένα γενικό *laissez-faire* που αφορούσε και το ζήτημα της στέγασής τους.

Τη σταδιακή μείωση του αριθμού των κατοίκων του ευρύτερου κέντρου και την αλλαγή της κοινωνικής και εθνοφυλετικής τους φυσιογνωμίας συμπλήρωσαν και άλλες μεταβολές που αποδυνάμωσαν περαιτέρω την οικονομική και άλλη ζωτικότητα του και τη σχετική του θέση στο σύνολο της πόλης. Η κρίση μικροπαραγωγικών δραστηριοτήτων, που ήταν παραδοσιακά συγκεντρωμένες σε ορισμένες περιοχές του κέντρου, η –για μια ακόμη φορά απρογραμματίστη– μετακίνηση σημαντικών επιχειρηματικών μονάδων κατά μήκος μεγάλων οδικών αξόνων, η αναδιάρθρωση του λιανικού εμπορίου, όπως και η αποκέντρωση σημαντικών δημόσιων υπηρεσιών, επέφεραν σειρά αρνητικών επιπτώσεων λόγω του περιορισμού των οικονομικών δραστηριοτήτων και της εγκατάλειψης μικρότερων ή μεγαλύτερων τμημάτων του οικιστικού ιστού.

Η προετοιμασία και η διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 υπήρξε αντίστροφη διαδικασία που ανέδειξε ορισμένες από τις δυνατότητες ανάπτυξης, αξιοποίησης και επένδυσης στο κέντρο. Δημιουργήθηκε, έτσι, η εντύπωση ότι το κέντρο μπορεί να «αναγεννηθεί» και να αποτελέσει πόλο έλξης για επισκέπτες-τουρίστες, αλλά και για νέους κατοίκους οι οποίοι θα το επέλεγαν για τις θετικές του παραμέτρους και δεν θα ήταν απλώς όσοι δεν είχαν τη δυνατότητα να το εγκαταλείψουν και να εγκατασταθούν κάπου αλλού. Η εντύπωση αυτή ενισχύθηκε και από τις προσλαμβάνουσες από άλλες πόλεις όπου το κέντρο

«αναγεννήθηκε», έστω και αν η προϊστορία και οι συνθήκες μέσα στις οποίες πραγματοποιήθηκαν οι σχετικές διαδικασίες διαφέρουν ριζικά από εκείνες της Αθήνας. Τελικώς, οι επενδύσεις που έγιναν είτε σε ξενοδοχειακές και άλλες μονάδες, είτε σε μετακίνηση της κατοικίας στο κέντρο από μεμονωμένα νοικοκυριά, δεν μπόρεσαν να αντιστρέψουν το κλίμα, το οποίο μοιάζει να έχει επιδεινωθεί με την οικονομική κρίση.

Ο δημόσιος διάλογος σήμερα κυριαρχείται σε μεγάλο βαθμό από το λόγο περί «κατάντιας» του κεντρικότερου –και συμβολικά φορτισμένου– χώρου της πόλης, ο οποίος θα μπορούσε να αποτελεί στοιχείο έλξης και πλουτοπαραγωγικό πόρο. Ο λόγος αυτός συμπληρώνεται από αιτιάσεις περί ανομίας, εγκληματικότητας και ανασφάλειας που προβληματίζουν τους υφιστάμενους κατοίκους και αποτρέπουν την εισροή νέων κατοίκων στο κέντρο. Ο λόγος αυτός απλουστεύει το πρόβλημα, επικεντρώνοντας σε μία από τις εκφάνσεις του, δηλαδή στη συγκέντρωση (παράνομων) μεταναστών, την οποία καθιστούν ρητά η υπονοούν συνήθως και ως γενεσιουργό αιτία των υπολοίπων προβλημάτων (εγκληματικότητα, απωθητική εικόνα κ.λπ.). Στο βαθμό που ο λόγος αυτός γίνεται κυρίαρχος, απλουστεύεται και η ενδεδειγμένη λύση: περισσότερη αστυνόμευση και απομάκρυνση των μεταναστών και άλλων ομάδων που η παρουσία τους δεν συνάδει με την αναβάθμιση.

Τα προβλήματα στο κέντρο της Αθήνας είναι αρκετά και σημαντικά. Πρώτα απ' όλα, όμως, πρόκειται για προβλήματα κοινωνικά και όχι χωρικά. Τα κέντρα των πόλεων δεν έχουν κάτι ιδιαίτερο που μοιραία γεννά προβλήματα. Έχουν, ενδεχομένως, ορισμένα χαρακτηριστικά που ευνοούν τη συγκέντρωση και αυξάνουν την ορατότητα προβλημάτων που ήδη υφίστανται. Αυτό σημαίνει ότι και οι λύσεις των προβλημάτων δεν μπορούν να είναι αποτελεσματικές αν αγνοούν την πραγματική τους υφή.

Παράλληλα, οι λόγοι που επενδύουν την ανάδειξη των προβλημάτων και των προτεινόμενων λύσεων δεν εμφορούνται κατ' ανάγκη από την αίσθηση του δημοσίου συμφέροντος, αλλά από το ειδικότερο συμφέρον μικρότερων ή μεγαλύτερων κοινωνικών ομάδων, ευρύτερων επιχειρηματικών ομάδων ή στενότερων επιχειρηματικών ομίλων, επιστημονικών φορέων, ενώσεων που συνδέονται με πολιτιστικές επιδιώξεις κ.λπ. και φέρουν, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, κάποιο πολιτικό και ιδεολογικό αποτύπωμα.

Οι λύσεις –μερικές ή συνολικότερες– εγγράφονται μέσα στο φάσμα που ξεκινά από την αντίληψη του προβλήματος ως πρωταρχικά κοινωνικού και εκτιμά την κάθε προτεινόμενη παρέμβαση, πρώτα απ' όλα με βάση τις κοινωνικές της επιπτώσεις. Στο άλλο άκρο τοποθετούνται οι κοινωνικά κυνικές λύσεις, που αντιμετωπίζουν το κέντρο ως αναξιοποίητο οικονομικό πόρο και απλώς μετατοπίζουν τα υφιστάμενα προβλήματα σε άλλες περιοχές, παραγνωρίζοντάς τα ή με τη λογική ότι μπορούν να παραμένουν δυσεπίλυτα κάπου αλλού, χωρίς να εμποδίζουν την αξιοποίηση του κέντρου.

Δεδομένης της πολυπλοκότητας τους, η αντιμετώπιση των προβλημάτων του κέντρου της πόλης χρειάζεται, πρώτα απ' όλα, να στηριχθεί σε στέρεα δεδομένα που τα περιγράφουν και τα αξιολογούν. Ωστόσο, η περιγραφή και ανάλυσή τους –όσο εμπειριστατωμένη και αν είναι– δεν εγγυάται και τη λύση τους. Τα αντιφατικά κοινωνικά συμφέροντα που συνθέτουν το συνολικό πρόβλημα σημαίνουν ότι η λύση του, σε τελική ανάλυση, δεν μπορεί παρά να είναι πολιτική. Η

επιστημονική ανάλυση μπορεί απλώς να υποψιάσει εκείνους και εκείνες που πραγματοποιούν τις πολιτικές επιλογές για τα όρια και τις επιπτώσεις των αποφάσεών τους. Σε αυτό το επίπεδο φιλοδοξούμε να συμβάλει αυτός ο κύκλος Σεμιναρίων του ΙΑΑΚ/ΕΚΚΕ.

Θ. Μαλούτας

Μάρτιος 2011